

De tyska och franska kommunisterna under Andra världskriget

Presentation

Nummer 5/1978 av den maoistiska tidskriften *Marxistiskt Forum* ("Teoretiskt organ för Sveriges Kommunistiska Parti) var ett specialnummer om Andra världskriget.

De två artiklar från denna tidskrift som återges nedan handlar om de tyska och franska kommunistpartiernas politik strax före och under Andra världskriget. Artiklarna, som egentligen inte är särskilt uppseendeväckande i sig, är dock intressanta såtillvida att de ger en inblick i hur galet Komintern och kommunistpartierna agerade, särskilt under perioden från undertecknandet av Molotov-Ribbentropakten och fram till dess Nazityskland attackerade Sovjetunionen. Artiklarna är såtillvida också intressanta eftersom de publicerades i en tidskrift med rötterna i den stalinistiska traditionen.

De stalinistiska tyska och franska kommunistpartierna var inte ensamma om att föra en politik som närmast kan betraktas som självmordsaktig. Politiken utarbetades av Stalin & Co och spreds bl a via Kommunistiska internationalen till alla kommunistpartier. För en utförlig redogörelse för de svenska kommunistpartiets politik under Andra världskrigets inledningsskede, se [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskrigets första år](#) som är ett utdrag ur en bok av historikern Yvonne Hirdman.

De följande artiklarna ger en avslöjande bild av kommunistpartiernas politik fram till dess kriget mellan Nazityskland och Sovjet förändrade förutsättningarna. Däremot så är den alternativa, typiskt maoistiska "riktiga linje" som förespråkas, nämligen en variant av folkfrontspolitik inte särskilt vettig, åtminstone inte ur en revolutionär synvinkel. Denna fråga ska vi dock inte ta upp till diskussion här och nu.

Konsekvenserna av den tysk-ryska non-aggressionspakten ("Molotov-Ribbentrop-pakten") för kommunistpartiernas politik beskrivs ganska nöjaktigt, men själva pakten och det därefter undertecknade "gräns- och vänskapsfördraget" som slöts senare på hösten 1939, beskrivs knappast alls. För en mer allsidig belysning av detta problem, se [Sovjetunionen, Tyskland och Andra världskrigets inledning](#), vilket är ett utdrag ur historikern William L Shirers standardverk om Nazi-tyskland.

Martin Fahlgren 1 sept 2009

Det tyska kommunistpartiet i illegalitet

I början av 1930-talet var det tyska kommunistpartiet störst i hela världen efter Sovjetunionens. Ändå lyckades det inte förhindra att Hitler kom till makten. Inte heller var Tysklands befrielse från fascismen ett verk av KPD. Bo Carlén skriver här om KPDs politik från Hitlers maktövertagande.

Det tyska kommunistpartiet var 1932 med sina sex miljoner väljare det största kommunistpartiet utanför Sovjetunionen. Frågan om detta partis "vänster"-fel under fascismens upp-

marsch har debatterats i Marxistiskt Forum i ett antal artiklar 1976-77. Här ska bara konstateras att detta parti inte erbjöd något avgörande motstånd när Hitler tog makten i januari 1933 och att partiet fram till slutet av 1938 var praktiskt taget likviderat. Det beräknas att 2/3 av dess ledande kader då hade arresterats.

Den tyska katastrofen fick så småningom en djupgående verkan i Komintern då folkfrontspolitiken lades fast på VII världskongressen 1935. KPDs nederlag blottade felen i Kominterns och i synnerhet KPDs politik före 1933. Det gällde

- klassanalysen av fascismen, där denna tidigare betraktats enbart som ett desperat tilltag av bourgeoisin för att stoppa en oundviklig revolution. Nu definierades fascismen som ”den öppna, terroristiska diktaturen av finanskapitalets mest reaktionära, chauvinistiska och imperialistiska element”.
- frågan om huvudfienden, som länge betecknats som socialdemokratin eller socialdemokratin och fascismen. Nu fastslogs att huvudfienden var fascismen. På det internationella planet innebar VII världskongressen att åtskillnad gjordes mellan ”krigiska” kapitalistiska stater och de ”som mer eller mindre är intresserade av att bevara freden”.
- frågan om enhetsfronten och folkfronten. Kongressen gjorde upp med föreställningen att endast enhetsfront underifrån var tillåten, samt uppfattningen att den socialistiska revolutionen var det omedelbara etappmålet i de länder som behärskades eller hotades av fascismen.
- inställningen till socialdemokratin, som tidvis betecknats som ”tvilling” till fascismen, men som nu sågs som en mellankraft man måste vinna.
- inställningen till den borgerliga demokratin. För första gången slogs fast att frågan om fascism eller borgerlig demokrati som två former för bourgeoisins diktatur ingalunda var likgiltig för proletariatet; den borgerliga demokratin skulle försvaras.

Svår omprövning

Omprövningen inom Komintern kom dock inte omedelbart. De första reaktionerna på händelserna i Tyskland var självgoda och aningslösa.

Så förklarade t ex EKKI, Kominterns exekutivkommitté, 1 april 1933 efter ett referat av kamrat Heckert att ”den politiska linje och organisatoriska politik, som KPDs centralkommitté med kamrat Thälmann i spetsen förde fram till den hitlerska omvälvningen och under denna omvälvning, var fullständigt riktig”.

Den riktiga linje, som lades fram i Komintern 1934-35, antogs ingalunda utan motstånd. Den ifrågasattes av breda grupper som var fångna i gamla dagars ”vänster”politik. Det är betecknande att Dimitrov i juni 1934 gör en direkt hänvändelse till Stalin för att få stöd för sina uppfattningar, vilket han uppenbarligen fick. Av Dimitrovs beskrivning av Kominterns apparat kan man också anta att Kominterns funktionärer i hög grad motsatte sig eller fördröjde den nya linjen.

På VII kongressen gjorde både Pieck och Florin från det tyska partiet självkritik på en rad punkter: otillräckliga ansträngningar för enhetsfronten, en sekteristisk facklig taktik etc. Samtidigt hävdade Pieck att

”Våren 1932 var det redan klart skönjbart att ... upprättandet av den gruvligaste och blodigaste

fascistiska diktatur var *oundviklig* i Tyskland ...”.

I stället för att låta självkritiken gå på djupet ägnade KPDs representanter en stor del av sin tid åt allmänna uttjutelser över socialdemokratins ansvar för nederlaget. Men socialdemokratins svekfulla handlande var ju inget unikt för Tyskland; tvärtom var det precis så som man kunde vänta.

Bakom uttjutelserna mot socialdemokratien kan man ana att det fortfarande fanns stora illusioner om socialdemokratien i det tyska partiet, att denna skulle spela en annan roll än den spelade. Propagandan mot SPD dolde endast den egna passiviteten och oförmågan. KPD upprättade inga särskilda organ för enhetsfronten underifrån. Trots att KPD förfogade över 100 000 medlemmar i Röda frontkämparnas förbund var partiet militärt sett helt oförberett på Hitlers maktövertagande. KPD ingrep inte mot nazist-demonstrationer utanför Karl Liebknecht-huset (particentralen) eftersom de trodde att Hitler snart skulle fällas av riksdagen. Eftersom KPD mellan 1929 och 1932 proklamerat generalstrejk sex gånger med klen resultat, hörsammades inte heller sådana uppmaningar efter maktövertagandet då de verkligen behövts.

Kort sagt hade partiet under fascismens uppmarsch mycket inriktat sig på valframgångar och propagandistiska avslöjanden av socialdemokratien. När maktövertagandet kom och endast den råa styrkan räknades, visade sig partiet i hög grad kampodugligt.

Det är sant att utan socialdemokratien hade fascismen inte kunnat komma till makten. Men hade socialdemokratins svekfulla handlande räckt för Hitler om kommunisterna haft en riktig politik? I Frankrike och Spanien kämpade kommunisterna för folkfront. I Österrike kämpade arbetarklassen tappert – även militärt – trots att det kommunistiska partiet var oerhört mycket svagare än det tyska.

Riktig linje börjar ta form

Efter Hitlers maktövertagande fortsatte en minoritet i KPD att driva den gamla vänsterpolitiken. Bl a Schubert och Schulte hävdade 1934 att i och med att den socialdemokratiska partiledningen förintats av Hitler behövdes ingen enhetsfront uppifrån. De menade att de socialdemokratiska ledare som flytt till Prag måste betecknas som socialfascister. ”Vänster”-socialdemokraternas opposition betraktades som en manöver av partiledningen.

Men en riktig linje blev nu utslagsgivande i praktiken. I valen av ”förtroendemän” till den fascistiska arbetsfronten åstadkom kommunisterna och socialdemokrater att 3/4 av alla arbetare lade ner sin röst eller röstade nej till de fascistiska kandidaterna. På ett centralkommitté-plenum i juli/augusti 1934 beslöts att på de platser där förutsättningar fanns för att skapa fria fackföreningar, skulle kommunisterna nu avstå från att utforma dem som sektioner av Röda fackföreningsinternationalen och de Röda fackförbunden. Fascismen betecknades för första gången som ”*fienden* till arbetarklassen”. I augusti 1934 användes för första gången begreppet antifascistisk folkfront av KPD.

13 januari 1935 avhölls en folkomröstning av Saar-frågan som obarmhärtigt avslöjade ”vänster”politiken. Ända till juni 1934 gick KP-Saar in för parollen ”För ett rätt Saar-område i Sovjet-Tyskland”, när Hitler krävde detta demilitariserade områdes inlemmande i Hitler-tyskland. Först ett halvår innan folkomröstningen fick KP-Saar order om att erbjuda socialdemokraternas enhetsfront för att försvara status quo i Saar-frågan. Fascisterna vann dock överväldigande valseger.

I oktober 1935 genomförde KPD Brüssel-konferensen (i Moskva), som formulerade ett manifest riktat till ”arbetare, tjänstemän, intellektuella, medelklass, bönder” och manade ”alla

Hitlermotståndare att sluta sig samman för att skapa ett nytt, fritt Tyskland... Alla människor och grupper som vill föra denna kamp, måste förenas i denna front”.

Trots uppropets inriktning försågs det typiskt nog med brasklappar som ”Vi kommunister vill att sovjetmakten ska segra”.

Första embryot till folkfront

Samma år bildas i Paris det första embryot till en tysk folkfront. Under ordförandeskap av författaren Heinrich Mann och med deltagande av såväl ledande socialdemokrater som kommunister och borgerliga bildades ”Förberedande utskottet för skapande av en tysk folkfront”.

Denna front hade ett klart begränsat program; kamp mot Hitler, hjälp åt terrorns offer och för en odelbar och varaktig fred. På en konferens året därpå deltog 116 representanter för SPD, KPD, SAP (vänstersocialdemokrater) och borgerliga partier. ”Var eniga, eniga mot Hitler” hette ett upprop som gavs ut i maj 1936. Men ju närmare kriget ryckte, desto mer passiv blev denna folkfront i exil.

1936 förklarade Ulbricht – uppenbarligen i polemik med dem som ville stoppa in kommunisternas alla strategiska mål i folkfronten som i en stor säck – att kommunisterna inte föraktade den demokrati som rådde i Weimar-republiken, med alla dess missförhållanden.

1938 inträffar en av de skändligaste händelserna i KPDs historia. De tyska ledarna i exil i Moskva krävde efter München-överenskommelsen att det tjeckiska kommunistpartiet – med tanke på Böhmen och Mährens ”närmande” till Tyskland – skulle införlivas i det tyska partiet! Ungefär samtidigt sände TjKPs ledare Gottwald hem en order att allt samarbete med icke-kommunistiska motståndare till Hitler var ”skadligt och klassfientligt”.

På en KPD-konferens i Bern (i Paris) 30 januari 1939 förstärktes ytterligare folkfrontslinjen och man utfärdade t ex anbud om upprättande av ett enhetsparti med SPD.

Omsvängning 1939

Med Stalin-Ribbentrop-pakten kom dock en katastrofal omsvängning, och varje ansats till folkfrontspolitik raserades i ett slag av KPD-ledningen.

I ett brev från partiledningen till alla funktionärer 21 oktober 1939 uppmanades partiet att ”bekämpa de tidigare ledande krafterna i SPD och de tidigare borgerliga partierna, som spekulerar i den engelska imperialismen, som förrädare”. Kampen mot fascism och kapitalism jämföras.

Kommunistiska internationalens tidskrift polemiserade i december 1939 mot de socialdemokrater som förklarade sig beredda att samverka med t o m ”borgare och junkrar” för att störta Hitler:

”Att gå samman med borgare och junkrar, att idag gå emot Hitler med halv kraft och i morgon med full kraft mot de revolutionära arbetarna – det är dessa socialdemokratiska lakejers politiska trosbekännelse. Mellan dem och bourgeoisin finns det ingen klasskamp utan i sämsta fall små skiljaktigheter om lönen för deras politiska tjänstvillighet, om hur poster ska fördelas och liknande.”

Socialdemokraten Hilferding utpekades av KPD-representanten K Funk som en ”folk- och landsförrädare” för att han ”söker kapitalister i Tyskland, som låter sig övertygas om fördelarna i en vasalltillvaro under Englands skugga”. Den politik som senare kom att tillämpas av Sovjetunionen själv och alla anti-fascistiska krafter, att skapa en världsomspännande anti-

fascistisk koalition, avvisades som "landsförrädisk".

I detta läge kunde inte bara socialdemokraterna framställa sig som mer konsekventa motståndare mot Hitler. De var det, medan KPD faktiskt under en period kom att hamna i det pronazistiska lägret. Detta förhållande kom senare att ändras, men utgör en svart fläck i den kommunistiska rörelsens historia, som inte går att suddas ut.

I en politisk plattform för KPD från 30 december 1939 ställdes uppgiften att "förhindra de engelska och franska imperialisternas krigsplaner". Folket ska upplysas om det europeiska krigets "imperialistiska karaktär, särskilt den aggressiva roll som den engelska och franska imperialismen spelar och deras krigsplaner". Detta skrevs alltså i ett läge då Hitler redan ockuperat Saarlandet, Österrike, Tjeckoslovakien, och halva Polen.

Först som fjärde uppgift ställdes kampen mot det nationella förtrycket av de ockuperade folken. Motiven för detta är intressanta. Den stortyska chauvinismen "är bara vatten på kvarn åt de engelska och franska imperialisterna".

Medan ett upprop från den socialdemokratiska partiledningen i januari 1940 entydigt förklarar att "Hitlers nederlag ... är förutsättningen för fred" riktade sig ett uttalande från KPD i juni 1940 mot "de finanskapitalistiska hyenorna på båda sidor". De tyska arbetarnas kamp framställs först och främst som en intressekamp för att slippa bära "krigets hela bördor, den ekonomiska ruinen och ödeläggelsen".

1939/40 frisläpptes gruppen Saefkow-Jacob-Bästlein m fl ur koncentrationsläger och bildade KPDs "operativa ledning" i landet. Dokumenten om vilken linje denna ledning förde har i stor utsträckning hemligstämplats av de revisionistiska ledarna i DDR av olika skäl.

Folkfront bildas

I juli 1943 bildades "Nationalkommittén för ett fritt Tyskland" i Krasnogorsk utanför Moskva av tillfångatagna tyska soldater och officerare, antifascister, intellektuella, kristliga och KPD-ledarna i exil. Denna kommitté uttalade:

"Det tyska folket behöver och vill ovillkorligt fred. Men med Hitler sluter ingen fred. Ingen kommer heller att förhandla med honom. Därför är bildandet av en verklig tysk regering vårt folks mest trängande uppgift. Bara en sådan kommer att åtnjuta folkets förtroende. Bara en sådan kan skapa fred. En sådan regering måste vara stark och förfoga över de nödvändiga maktmedlen för att oskadliggöra Hitler och hans gynnare och gunstlingar, hänsynslöst göra slut på terror och korrup-tion, skapa en fast ordning och utåt företräda Tyskland på ett värdigt sätt. Den kan bara uppstå ur alla folklagers frihetskamp, stödd på kampgrupper, som sammansluter sig för att störta Hitler. De krafter i armén som är trogna folket och fosterlandet måste därvidlag spela en avgörande roll."

Nu, först 10 år efter det tyska kommunistpartiets nederlag, bildades den första verkliga folkfronten med ett begränsat program, som utan onödiga krav och paroller riktade elden mot Hitler och uppmuntrade allt motstånd mot hans diktatur. I september 1943 hade fronten 350-400 medlemmar, men nådde aldrig mer än 1 800-2 000. "Kommitténs andel i segern över fascismen var liten".

Hur kommenterades då detta dokument av "operativa ledningen"? Den skrev:

"Vi kommunister är inte bara anhängare av den marxistiska teorin och de leninistiska uppfattningarna om den *permanenta revolutionen* . . . Vi kommer att driva den demokratiska revolutionen vidare och leda den till en proletär revolution, så snart den har börjat."

Den kommande demokratin kommer att vara en "revolutionär demokrati" och det finns "ingen

återvändo till den kapitalistiska demokratin”. ”Operativa ledningen” fastställde som partiets propagandistiska huvudparoll ”Kamp för den proletära demokratin, för proletariatets diktatur”. KPD var enligt dokumentet ”den enda politiska riktning i Tyskland, som har konkreta föreställningar om rikets framtid”, vilket motiverade den nämnda propagandaparollen.

En medlem i operativa ledningen, Schubert, hävdade att proletariatets diktatur var identiskt med störtandet av Hitler. Kriget bedömde han fortfarande som ett ”imperialistiskt” krig och han kritiserade följaktligen också Sovjetunionens utrikespolitik.

I hela Östeuropa växte partisankampen och stora områden mellan Hitlers östfront och det tyska riket befriades långt innan de sovjetiska trupperna kom.

I Tyskland var motståndet betydligt mindre utvecklat. När de ryska soldaterna kom till Berlin möttes de inte av några jublande människomassor. De tyska kommunisterna — en gång det starkaste partiet — var nu de kanske svagaste av alla de länder som behärskats av fascismen. Detta får inte bara tillskrivas Hitlers utrotningspolitik (av KPDs 300 000 medlemmar 1932 hade 150 000 spärrats in eller emigrerat) utan också att de tyska kommunisterna fortfarande inte i grunden och fullständigt gjort upp med de fel som en gång föregick katastrofen.

Bo Carlén

Källor till artikeln

Bernt Engelmann: *Einig gegen Recht und Freiheit*, Frankfurt a M, 1977, s 243.

Dimitrov: *Protokoll des VII. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, Erlangen 1974, s 322.

Ercoli: aa, s 748 ff. Ercoli är pseudonym för Togliatti.

Stalin, citerat efter Franz Marek: *Vad Stalin verkligen sagt*, Stockholm 1972, s 131.

Dimitrovs brev till Stalin: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*. Berlin 1963.

Pieck och Florin, se *Protokoll des VII. Weltkongress ...*

Om KPDs agerande inför och under Hitlers kupp, se bl a Poulantzas: *Fascism och diktatur*, Stockholm 1973, s 176 ff.

Schubert/Schultes opposition, se bl a *Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*, del II, Berlin 1966, s 345.

Saar-exemplet, se *Theorie & Praxis* 2/75 (teoretiskt organ för KPD), s 44.

Tyska folkfronten, *Rothe Fahne* 51/52, 1976.

Hejzlar: *Reformkommunismus*, Frankfurt a M, 1976, s 26.

KPDs ställningstaganden 1939-40, se *Komintern mot fascismen*, Arbetarkultur, Sthlm 1940.

SPDs ställningstagande, se bl a *Neuer Vorwärts*, Paris 4 februari 1940.

Nationalkommittén, se *Geschichte der deutschen ...* s 459.

Uppgifter om antalet anti-fascister, Stefan Doernberg: *Befreiung 1945*, Berlin 1975, s 25.

Dessa uppgifter kan vara för låga; det är inte ovanligt att den antifascistiska rörelsen nedvärderas i aktuell historieskrivning i öst för att legitimera Sovjets dominans efter kriget.

Om operativa ledningen, se *Theorie & Praxis*, 2/75, s 53 ff.

Frankrikes kommunistiska parti och andra världskriget

Frankrikes Kommunistiska Parti tillämpade framgångsrikt Kominterns folkfrontspolitik mot fascismen. PCFs politik led dock av brister, som gjorde att krigsfaran inte bekämpades på ett konsekvent sätt. Partiet var inte heller alltid klart över att Hitlertyskland var huvudfienden. Under ockupationen bedrev partiet dock en korrekt enhetsfrontspolitik och väpnad kamp mot tyskarna. Mikael Lundvall berättar här om PCFs kamp mot kriget.

Läget i Europa såg 1935 mycket dystert ut. I Tyskland och Italien terroriserade de fascistiska diktaturerna folken och i Österrike hade en pro-fascistisk kupp ägt rum året innan. I Frankrike försökte fascisterna i februari 1934 iscensätta en kupp. De misslyckades, men de fascistiska banden med tillsammans över en miljon medlemmar hotade alltjämt den borgerliga demokratin.

Mot bakgrund av denna utveckling i Europa samlades Kominterns sjunde kongress i Moskva sommaren 1935. Kongressen lade om den kommunistiska taktiken. Man skulle inte längre bekämpa socialdemokratin som sin politiska huvudmotståndare, utan istället försöka bilda en enhetsfront med den och andra krafter inom arbetarrörelsen mot vad man nu ansåg vara det främsta hotet: fascismen och då särskilt Hitler-Tyskland.

I Frankrike nådde Kominterns nya anti-fascistiska linje stora framgångar. Den 14 juli 1935 utropades Folkfronten, bestående av kommunisterna (PCF), socialisterna (socialdemokraterna), radikalsocialisterna (liberaler), neo-socialisterna, de kommunistiska och socialistiska landsorganisationerna samt ett par anti-fascistiska förbund. Folkfronten vann i valet 1936 en stor seger. Särskilt kommunisterna gick framåt. De fördubblade sitt röstetal till över 1,5 miljoner röster och sjudubblade sina mandat i parlamentet (från 10 till 72 platser av totalt 618 platser).

Till följd av segern fick socialisterna tillsammans med radikalsocialisterna bilda regering. PCF valde att stå utanför. Det omedelbara resultatet blev att det fascistiska hotet avvärdades och att en rad sociala reformer genomfördes (semesterlag, 40-timmarsvecka, erkännande av fackföreningarnas förhandlingsrätt m m). En stor strejkvåg spred sig över landet och arbetarna uppnådde en rad av sina viktigaste kampmål. I denna artikel ska vi dock inte tala om Folkfronten och dess politik, utan främst uppehålla oss vid kommunisternas politik inför det rådande krigshotet.

Linjen mot kriget

Under början av trettioalet följde det franska kommunistpartiet den linje som Kominterns femte och sjätte kongress slagit fast för hur kommunisterna skulle agera i de kapitalistiska staterna om dessa drogs in i ett krig. ”Fienden står i det egna landet” — dessa Karl Liebknechts ord var vägledande för kommunisterna. De skulle uppmana soldaterna att rikta gevären mot den egna regeringen om den drog in landet i ett krig. Men när fascismen nu var på frammarsch i Europa och hade segrat fram i Tyskland, ställdes man inför ett nytt läge.

Det aggressiva Nazi-Tyskland propsade på en nyuppdelning av världen. Tyskland hotade att förslava Europas nationer och utrota miljontals människor. Överallt där fascismen drog fram utrotades de sista resterna av den borgerliga demokratin, krossades arbetarrörelsen och fördes tiden tillbaka till barbariets dagar. Inför denna hotande framtid kunde inte kommunisterna annat än att utse Hitler-fascismen till sin huvudfiende och anse att ett krig mot Hitler var ett rättfärdigt krig.

Palmiro Togliatti drog på Kominterns sjunde kongress upp riktlinjerna för kampen mot den växande krigsfaran. Han delade upp de kapitalistiska staterna i de som ville ha krig och de som ville fred. Till de förstnämnda hörde de fascistiska staterna Tyskland, Italien och Japan, till de senare hörde fr a Frankrike samt de flesta europeiska staterna. Denna motsättning var viktig att utnyttja. Sovjet försökte i sin utrikespolitik utnyttja dessa motsättningar, och det var Kominternpartiernas plikt att understödja den sovjetiska utrikespolitiken.¹

Sovjet och Frankrike slöt 1935 en ömsesidig militär biståndspakt och under ett besök av den franske utrikesministern Laval uttalade Stalin sitt stöd för en fransk upprustning. Jaques Duclos, en högt uppsatt funktionär inom PCF, förklarade därför:

”Om trots alla våra ansträngningar ett krig bryter ut så kommer vi inte att vara några desertörer; vi kommer att ta på oss vår del i kriget...”²

Splittring i kampen för freden

Frankrike blev dock ett tragiskt bevis på att vilja fred inte är nog. Fastän en majoritet av det franska folket var fast beslutet att aldrig mera behöva uppleva ett krig, stödde de i sin pacifistiska iver en politik som med expressfart förde dem in i det andra världskriget.

Frankrikes befolkning delade sig vid denna tid i tre läger. Ett som omfattade de mest reaktionära delarna av bourgeoisin, vilka såg arbetarrörelsen och Sovjetunionen som sin farligaste fiende och följaktligen hejade på fascisterna och strävade efter en allians med dem; kommunisterna, en minoritet av socialisterna samt en liten grupp av högern vilka såg Hitler som huvudfienden; en tredje grupp som visserligen var mot Hitler men som till varje pris ville undvika ett krig. Det ledde dem in på en passiv, pacifistisk eftergiftspolitik. Denna tredje grupp var den starkaste och omfattade majoriteten av socialisterna, radikalsocialisterna och den moderata högern.

Den franska utrikespolitiken var hårt knuten till Englands. Utan att förbundet med England upprätthölls skulle Frankrike vara ensamt utlämnat åt Hitler. Detta bidrog starkt till att gemensam sak gjordes med England i alla viktigare utrikespolitiska frågor. När Francos fascisthorder angrep den lagliga regimen i Spanien 1936, beviljade först den nyligen tillträdde folkfrontsregeringen i Frankrike under Leon Blums ledning vapentransporter till den spanska regeringen. Men när England förklarade att detta upphävde pakten mellan England och Frankrike vågade Blum inte annat än att stoppa transporterna av de nödvändiga vapnen.³ Denna politik upprepades sedan vid Österrikes anslutning till Hitler-Tyskland och vid Münchenöverenskommelsen 1938. Anhängarna av denna politik (livligt understödda av dem som ville se ett krig mellan Tyskland och Sovjet) trodde sig kunna undvika ett nytt världskrig med eftergifter för Hitler. Istället gav de honom en mycket starkare ställning vid krigsutbrottet 1939. Hade den kollektiva säkerhetspakt som Sovjet efterstävade upprättats istället för Münchenöverenskommelsen hade ett krig med Tyskland säkert inte undvikits. Däremot hade Frankrike haft en betydligt starkare ställning gentemot Hitlers arméer och kriget hade förkortats med flera år.

Även ”radikala” argument höjdes mot en enhetsfront mot Hitler. Så sent som i juli 1939

¹ Se Ercolis (Palmiro Togliatti) tal på Kominterns VII kongress, *Protokoll des 7 Weltkongress der Kommunistische Internationale*, Karl Liebknecht Verlag, Erlangen 1974. Den resolution som antogs i samband med Ercolis tal, finns publicerad i detta nummer av *MF*.

² Cit. ur Julius Braunthal, *Geschichte der Internationale*, Verlag J H W Dietz, Bonn-Bad Godesberg 1974, bd 2 sid 455.

³ a.a sid 463.

förklarade arbetarna inom bokbranschen i en motion som antogs på deras kongress att de ogillade

”alla demonstrationer som under sken av att försvara demokratierna mot fascismen planerar det mest skandalösa av allt samarbete, klassarbete — den heliga unionen. Kampen mot fascismen är en uppgift för varje proletariat inom dess eget land.”⁴

Med dessa ”radikala” argument fick krigsanstiftarna den bästa hjälp de kunde få. Folkfronten försvagades av de inre motsättningarna, vilket ledde till att den av CGT (det förenade franska LO) proklamerade generalstrejken den 30 november 1938 blev ett nederlag. Efter detta förlorade kommunisterna sitt reella inflytande inom parlamentet. Någon verklig enhetsfront mellan dem som motsatte sig Münchenpolitiken kom aldrig till stånd.

Non-aggressionspakten

Non-aggressionspakten mellan Sovjet och Tyskland krossade drömmarna för den mest reaktionära delen av bourgeoisin om ett krig mellan Sovjet och Tyskland. Nazi-Tysklands angrepp på Polen visade också den del av bourgeoisin, som trodde sig kunna blidka Hitler med eftergifter, att de bara stärkt honom i hans expansionshunger.

England och Frankrike såg sig tvunget att förklara Tyskland krig om det inte omedelbart upphörde med aggressionen mot Polen. Det andra världskriget hade börjat.

Efter att icke-angreppspakten mellan Sovjet och Tyskland slöts förbjöds de kommunistiska dagstidningarna *Ce Soir* och *L'Humanité* Motiveringen var att inga tidningar fick ges ut som kunde undergräva det nationella försvaret.

Kommunisterna protesterade. I ett brev till socialistledaren Leon Blum skrev Marcel Cachin, (en av de ledande inom PCF), den 27 augusti:

”I denna svåra timme tar det Kommunistiska Partiet klart och lojalt ställning. Det slår fast att om Hitler förklarar Frankrike krig, kommer han att som sin motståndare finna hela Frankrikes befolkning, *med kommunisterna i det första ledet*, eniga att försvara landets säkerhet.

Vi uttalar att vi godkänner de av regeringen vidtagna åtgärderna för att skydda våra gränser, och i nödfall, om en med oss förbunden nation skulle bli angripen, bibringa denna den nödvändiga hjälpen.

Slutligen proklamerar vi nödvändigheten av enhet mellan alla fransmän, för att tvinga tillbaka de fascistiska krigsanstiftarna.

Ingenting kommer de hundratusentals franska arbetare som — tro mig — blir vid våran sida, göra för att ge upp denna inställning. De kommer inte att vidta något mot den franska enhet, som för försvaret av vårt Land är så omistlig. De överlåter åt andra att ta på sig ansvaret för att splittra vårt Folk.”⁵

Dagen innan hade Maurice Thorez, PCFs ordförande, fört fram dessa ståndpunkter för den

⁴ Cit. efter J-P Azema och M. Winock, *Frankrikes historia under sju decennier 1879-1940*, Pan/Norstedts, Sthlm 1972.

⁵ *Rundschau über Politik, Wirtschaft und Arbeiterbewegung*, nr 46 31/8 1939 (kursiv i original). *Rundschau* gavs ut i Basel, Schweiz under Kominterns ledning åren 1932-1939. Den speglade Komintern och de olika kommunistiska partiernas politik. Artiklarna skrevs direkt för *Rundschau* eller hämtades ur de olika kommunistiska partiernas tidningar eller resolutioner. Den 5 oktober 1939 uppmanar *Rundschau* sina prenumeranter att förnya prenumerationen. Den 18 oktober läggs *Rundschau* ned eftersom ”I praktiken inte längre någon pressfrihet finns”.

kommunistiska parlamentsfraktionen som godkänt dem.⁶

Den 9 september, 6 dagar efter krigsutbrottet, offentliggjordes en förklaring från parlamentsfraktionen som underströk denna linje:

”Den kommunistiska parlamentsfraktionen, som räknar 22 mobiliserade i sina led, har tidigare offentliggjort sin vilja att uppfordra alla kommunister för försvaret av landet mot Nazi-fascismen och för försvaret av de av våra förfäder uppnådda friheterna, friheter som gjort Frankrike omtyckt i hela världen. . . Den kommunistiska parlamentsfraktionen är stolt över hur kommunisterna följt det hotade Fosterlandets upprop.”⁷

PCF krävde vidare i sitt upprop att förföljelsen av kommunisterna och splittringen av nationen skulle upphöra. Det vände sig mot femtekolonnarna och eftergiftspolitikerna som fortfarande satt vid makten.

I ett uttalande den 20 september av parlamentsfraktionen vidhöll man dessa ståndpunkter.⁸ Men efter denna tidpunkt började PCF en omorientering, som ledde till att man fördömde kriget som ett imperialistiskt omfördelningskrig i vilket folket inte borde delta.

PCF svänger

Vad låg bakom PCFs omorientering? Givetvis spelade både förföljelsen av kommunisterna samt Sovjets intåg i östra Polen den 17 september in, men detta förklarar inte tillfredsställande PCFs ändrade ståndpunkt.

Flera historiker, vilka visat stor tillförlitlighet i sitt källmaterial, har redogjort för hur Komintern i september 1939 skickade ut agenter till England och Frankrike med direktiv om dess linje och inställning till andra världskriget.

Kominterns utsände Raymond Guyot anlände till Paris omkring den 28 september 1939. Han hade med sig ett undertecknat direktiv av Dimitrov.⁹ Kominterns uppfattning var att kriget var ett imperialistiskt omfördelningskrig i vilket kommunisterna inte borde delta. Kommunisterna borde istället, liksom 1914, peka ut att fienden stod i det egna landet och kräva ett snabbt slut på kriget.

Kominterns linje vållade stor oenighet inom PCF. När den slutligen antogs av PCFs ledning innebar den en splittring (21 av partiets 72 deputerade avgick). Bland den majoritet som kvarstod fanns emellertid flera oppositionella (t ex Aragon).¹⁰ Den nya linjen började sakteliga märkas. PCF protesterade först mot att regeringens krigsförklaring inte underställts parlamentet. Den 26 september förbjöds PCF.

PCF uppträdde dock snart under beteckningen ”Arbetar- och Bondegruppen”. Den 1 oktober lade Arthur Ramoette och Florimond Bonte, två representanter för denna ”grupp”, fram ett förslag i parlamentet med uppmaning att man skulle diskutera ett fredsförslag från Hitler. Kruxet var bara att Hitler inte lade fram detta fredsförslag förrän den 6 oktober, fem dagar senare. Detta gav givetvis reaktionärerna vatten på sin kvarn när de hävdade att PCF samarbetade med Hitler. PCF hade givetvis fått dessa uppgifter genom Komintern.¹¹

⁶ A.a

⁷ *Rundschau* nr 49 21/9 1939.

⁸ *Rundschau* nr 50 28/9 1939.

⁹ Braunthal, sid 527 eller Rossi, *Les communistes francais pedant la drôle de guerre*, Paris 1951.

¹⁰ Azena sid 229. Rossi talar om en större splittring.

¹¹ Rossi, sid 60.

Anslutningen till Hitlers "fredsförslag" innebar en total förändring av PCFs politik. Eftersom förslaget godkände Hitlers annektering av Polen innebar ett stöd till förslaget i själva verket en övergång till München-politiken, ett godkännande av Hitlers expansionism.

När Frankrike och England avvisade Hitlers "fredsförslag" övergick Komintern till att betrakta dem som angripare i kriget och Tyskland som en makt som ville fred. (Se Molotovs tal inför högsta Sovjet 31 okt 1939 eller Dimitrov i *Komintern i kamp mot kriget*.)

PCF följde helt Kominterns linje. Maurice Thorez deserterade från sitt förband nära den belgiska gränsen den 4 oktober. Han lyckades fly till Moskva, varifrån han utfärdade PCFs linje under kriget. Han stod i sporadisk radiokontakt med bl a Jaques Duclos, som var kvar i Frankrike under hela kriget. PCF skapade inte helt efter eget huvud linjen åren 1939-41, utan den var en direkt tillämpning av Kominterns linje i Frankrike.

I januari 1940 arresterades de sista kvarvarande deputerade för "Arbetar- och Bondegruppen" och kastades i fängelse sedan de propagerat mot kriget som ett imperialistiskt omfördelningskrig och predikat fred med Hitler.

PCF och Tysklands angrepp på Frankrike

De gamla Münchenpolitikerna som Daladier och den reaktionära yttersta högern gick i spetsen i kampen mot PCF. De satt fram till mars 1940 kvar i ledningen för den franska regeringen och lämnade den aldrig helt, även om deras politik lidit ett stort nederlag i och med Hitlers angrepp på Polen. De sökte nu emellertid att utnyttja den sovjetisk-tyska non-aggressionspakten (trots att de själva slutit en liknande pakt med Hitler några år tidigare) och PCFs agerande till att föra ett korståg mot kommunismen. Kriget med Hitler intresserade dem knapp. Istället var de upptagna med att göra upp planer på angrepp mot Sovjetunionen.

PCF var tidigare det enda parti som enhälligt och hårdnackat vänt sig mot Hitler och utpekade Hitler-Tyskland som huvudfiende. Det skedde t o m så sent som senare hälften av september 1939. När partiet svängde blev följden ett mäktigt avbräck för de inom socialistpartiet och inom högern som var för att bekämpa Hitler som det främsta hotet. I praktiken kom PCF att understödja den reaktionära högerns politik och ge dem ett alibi för sin kommunisthets. Kommunismens popularitet bland folket sjönk kraftigt under denna period.

Den 10 maj 1940 var det slut på "låtsaskriget" mellan Tyskland och Frankrike. De tyska arméerna marscherade genom Belgien in i Frankrike och kringgick på så sätt den franska försvarslinjen, den s k Maginot-linjen. På sex veckor krossades den franska arméns motstånd.

Detta ändrade inte PCFs inställning till vem som var huvudfiende. Den 15 maj skrev man i den illegala utgåvan av L'Humanité:

"För arbetarna och soldaterna framstår inte den fransk-engelska imperialismen, som är ansvarig för kriget, som mer sympatisk bara för att den befinner sig i strid med en lika avskyvärd imperialism.... När två gangsters slåss sinsemellan har hederligt folk ingen skyldighet att hjälpa den ena av dem under förevändning att den andra utdelat ett 'ojuste' slag ... Under det att det tyska folket kämpar mot sin bourgeoisie, måste vi, vi i Frankrike kämpa mot vår, eftersom det är den vi kan försvaga och besegra, genom aktioner på fabriker och i armén." ¹²

Den 22 juni ingicks vapenstillestånd mellan Tyskland och Frankrike. Bara några dagar senare spred PCF i Paris ett politiskt program, där man ställde de krav man i detta läge ansåg vara viktigast. Man krävde tillsättandet av en folkfrontsregering, men inte en koalition mellan PCF

¹² Faksimil i Rossi, plansch XLVIII.

och de andra politiska partierna, utan en regering bestående av ”ärliga” och ”modiga” män som ”tidigare visat sig hängivna folkets sak”.

Vidare krävdes bl a: ”Åtala och döm offentligt alla de som har dragit in Frankrike i kriget, och har svikit det franska folket för att kunna följa sin kriminella politik” (understrykning i original), ”Konfiskering av krigsprofiterna, införande av massiva avdrag på de stora förmögenheterna, nationalisering utan ersättning av banker, gruvor, vattenfall, stora företag, järnvägar i sikte att mobilisera landets alla resurser, ekonomiska och finansiella”, ”Igångsättande av alla företag, däri inbegripna de vars ägare är försvunna”, ”Återinför de demokratiska friheterna, arbetarnas och fackföreningarnas friheter”.

Programmet var alltså utgivet i av tyskarna ockuperat område (ej det s k Vichy-Frankrike där formellt fransk överhöghet ännu rådde). Ingenting i detta program kan anses rikta sig mot tyskarna, utan angriper endast den franska storfinansen och de som ansågs ansvariga för krigets utgång. Ett program med ungefär samma innehåll publicerades i den illegala utgåvan av L'Humanité den 1 juli 1940.¹³

PCF anklagade bourgeoisin och regeringen för att ha dragit Frankrike in i det imperialistiska kriget (vilket man i september 1939 stött), samt att man förlorat kriget mot tyskarna. PCF som ju självt röstat mot anslag till armen efter sin omvärdering av kriget, förklarade i ett flygblad utgivet i Toulon:

”Nå, även om det är sant att kommunisterna röstade mot krigsanslagen, är det inte desto mindre sant att det alltid fanns en majoritet som röstade för.”¹⁴

PCFs samarbete med tyskarna

Som vi tidigare visat betraktade Komintern England och Frankrike som angripare och Tyskland som en makt som eftersträvade fred. I praktiken riktade Komintern den absoluta merparten av sin propaganda mot England och Frankrike. Detta visar tydligt en genomgång av Kominterns månadsskrift ”Kommunistische Internationale” vid denna tid. Ett av de tydligaste exemplen är F Schillings artikel i nr 1 1940 som handlar om den österrikiska arbetarklassens kamp mot imperialismen — men inte mot den tyska imperialismen utan mot den fransk-engelska. De tyska socialdemokraterna som stödjer kriget i mot Hitler kallas för landsförrädare i en artikel av Kurt Funk i samma nummer.

Denna linje avspeglade sig också i varje enskilt kommunistpartis politik. Även efter den tyska segern över den franska armén och under ockupationen av Frankrike bekämpade PCF den franska bourgeoisin och den engelska imperialismen som sina främsta fiender.

Partiet ingick vad man kan kalla för ett ”taktiskt samförstånd” med den tyska ockupationsmakten. Text skrev L'Humanité den 13 juli 1940, under rubriken ”Fransk-tysk vänskap”:

”De vänskapliga samtalen mellan parisiska arbetare och tyska soldater mångdubblas . . . Vi är mycket glada för detta. Låt oss lära känna varandra.”¹⁵

I juli skrev Jaques Duclos, som övertagit ledningen för partiet under Thorez exil, ett brev till de tyska myndigheterna och begärde tillstånd för att få ge ut L'Humanité legalt igen:

”Vår utgivning av L'Humanité skulle ställa som sin uppgift att stämpla verksamheten från den brittiska imperialismens agenter . . . Vår utgivning av L'Humanité skulle ställa som sin uppgift att

¹³ Cit ur Rossi, faksimil av *L'Humanite*.

¹⁴ Rossi a.a.

¹⁵ Ronald Tiersky, *French Communism 1920-1972*. Rossi ger fler exempel härpå.

följa en politik för ett europeiskt fredsslut och stödja ingåendet av en fransk-sovjetisk vänskaps-pakt, som skulle vara ett komplement till den tysk-sovjetiska pakten, och därigenom skapa förutsättningarna för en varaktig fred.”¹⁶

PCF i kamp mot de tyska ockupanterna

Efter att Sovjetunionen dragits med i kriget den 22 juni 1941 och en allians bildats mellan Sovjet och England förklarade de franska kommunisterna Hitler krig. De bidrog med stort hjältemod i kampen mot Hitler. Ca 75 000 franska kommunister fick sätta livet till i kampen mot nazisterna. Kommunisterna vann snart ett stort inflytande inom motståndsrörelsen. De rönste stor popularitet hos det franska folket efter att i juni 1941 varit mera isolerade än någonsin. Efter kriget var PCF det största partiet i Frankrike.

Kommunisterna, som vant sig vid illegaliteten sedan 1940, byggde snabbt upp en fungerande illegal apparat och motståndsorganisation. Partiet organiserade motståndet i en nationell front (Front Nationale) och i ert väpnad gren, Francs-Tireurs Partisans Francaises (F.T.-P.F), vilka var öppna för alla motståndare till den tyska ockupationen. Denna politik var en återgång till folkfrontspolitiken under perioden 1937-39 då man också föreslagit en nationell front mot Hitler vid ett antal tillfällen. PCF återupptog förhandlingar med socialisterna (i exil) om en sammanslagning av partierna, återinträdde i den under folkfrontsperioden gemensamma landsorganisationen CGT osv.

Nationella Frontens program var ett 8-punktsprogram för direkt aktion. Detta program spreds kort efter det att Sovjet dragits med i kriget. Punkterna i programmet var: Hindrande av den industriella produktionen genom maskningar och sabotage; ständiga krav på Vichy-regeringen och ockupationsmakten; agitation mot Vichy-regeringens arbetslagstiftning; restriktioner av jordbruksproduktionen kombinerad med en vägran att leverera produkter; utnyttjandet av knappheten på mat som ett vapen mot tyska rekvireringar; agitation bland unga människor; agitation för att vinna de intellektuella och medelklassen; och slutligen ”direkt aktion” som innefattade allt från demonstration till väpnad kamp.

Kommunisterna sökte ena sig med alla som det gick att ena sig med. I maj 1943 bildade de tillsammans med den välkände ledaren av det franska motståndet i utlandet Charles de Gaulle samt andra motståndsgrupper Nationella motståndsrådet (Conseil Nationale de la Resistance) som blev en övergripande organisation för alla motståndsgrupper.

PCFs linje för motståndet var mycket framgångsrik och bidrog stort till att krossa Hitler.

Mikaél Lundvall

¹⁶ Jacques Fauvet, *Histoire de partie communiste française*, Paris 1964-65, bd 2, s 56-57.